

Kresťania na Blízkom východe

Linda Javorová, Daniel Gurňák

Príspevok sa venuje stručnej geografickej analýze vzniku, vývoja a najmä súčasného stavu a rozmiestnenia tradičných kresťanských minorít v regióne Blízkeho východu. Zameriava sa na charakteristiky jednotlivých relevantných kresťanských minorít vo vybraných krajinách Blízkeho východu, menovite najmä v Egypte, Iraku, Sýrii, Libanone, Izraeli, Jordánsku, Iráne a okrajovo aj v krajinách Arabského polostrova. Vzhľadom na aktuálny dramatický vývoj v regióne je žiaľ táto geografická analýza vo viacerých krajinách regiónu viac obrazom nedávnej a zrejme už stratenej minulosti než blízkej budúcnosti, no snaží sa tak poukázať na jednu z dimenzií dôsledkov aktuálnych konfliktov v regióne.

Úvod

Región Blízkeho východu sa tradične považuje za miesto zrodu troch svetových monoteistických náboženstiev – judaizmu, kresťanstva a islamu. Dnes si ho väčšina verejnosti spája najmä s islamom a pod dojmom početných mediálnych správ v posledných rokoch najmä s militantným, či radikálnym islamizmom, resp. islamistickým terorizmom. Je samozrejme faktom, že obyvateľstvo prevažnej časti juhozápadnej Ázie a severovýchodnej Afriky je v drvivej väčšine moslimské, no dnes si asi len málo ľudí nájde čas na zamyslenie, akým spôsobom a ako dôkladne prevrstvil islam pôvodné predislamské náboženstvá tejto časti Zeme. Až medializované správy pri expanzii a excesoch Islamského štátu v roku 2014 vniesli do povedomia svetovej verejnosti názvy niektorých dovtedy málo známych etnických alebo náboženských skupín, akými boli napr. jazidi.

A čo kresťanstvo v tomto regióne? Pre mnohých súčasných európskych kresťanov je asi ťažko uveriteľná predstava, že státisíce ľudí arabského pôvodu sú kresťanmi (hoci aj v tomto smere prispela k ich medializácii napr. ochota vlády Slovenskej republiky prijímať iba kresťanských utečencov zo Sýrie a Iraku). Hoci podstatná časť kresťanskej vierouky je založená práve na opise pôsobenia Ježiša Krista v Svätej zemi (Nový Zákon) a šírenia viery najskôr medzi jeho učeníkmi – apoštolmi (pôvodom Židmi) a potom bez ohľadu na etnický a sociálny pôvod i medzi ostatným ľudom Judeje a okolitých rímskych provincií, len málo súčasníkov si Blízky východ (možno s výnimkou Svätej zeme) s kresťanstvom naozaj spája. Za centrum kresťanstva

sa často skôr považuje napr. Rím. Práve rímska tradícia pre západných, prípadne konštantínopolská (byzantská) tradícia pre pravoslávnych kresťanov zatlačila hlboko do úzadia vývoj a tradície kresťanstva na Blízkom východe, teda tam kde vzniklo prvotné kresťanstvo. Samozrejme ako geografov nás zaujíma najmä geografický aspekt prítomnosti kresťanstva v regióne Blízkeho východu.

Pojem „región Blízkeho východu“ sa vzťahuje na oblasť rozprestierajúcu sa od Maroka až po Arabský polostrov a Irán. Zahŕňa teda krajiny ležiace pri južnom a východnom pobreží Stredozemného mora. Používanie termínu „región Blízkeho východu“ však stále zostáva nejednotné. Pre účely našej štúdie sa zamerali len na jadrovú časť tradične vymedzovaného regiónu Blízkeho východu, a to najmä na krajiny, kde kresťanské menšiny dodnes tvoria osobitú skupinu obyvateľstva. Budeme sa teda zaoberať najmä krajinami: Egypt, Irak, Sýria, Libanon, Izrael a Jordánsko a okrajovo aj Iránom, Saudskou Arábiou a ostatnými krajinami Perzského zálivu.

Kresťanstvo, jeho vznik a vývoj na Blízkom východe

Kresťanstvo, ako je všeobecne známe, vzniklo v 1. polovici 1. stor. n. l. v rímskej Palestíne. Vďaka pôsobeniu učeníkov Ježiša Krista – apoštolov sa už v polovici 1. stor. n. l. šíriť do ďalších oblastí Eurázie a Afriky. Prvým významným misionárom bol Pavel z Tarsu. Opornými bodmi tejto difúzie kresťanstva boli spočiatku židovské komunity, ktoré ešte pred oficiálnym začiatkom židovskej diaspóry existovali vo významných mestách Rím-

skej ríše. Už čoskoro však dochádzalo k osamostatňovaniu sa kresťanských obcí. Do konca 1. stor. n. l. prebiehalo šírenie kresťanstva tromi smermi:

- severozápadný smer od Palestíny cez prístavy Malej Ázie do Grécka a ďalej do Ríma (činnosť Pavla z Tarsu),
- južný smer z Palestíny cez Gazu do Alexandrie v Egypte (činnosť helenistov),
- severný smer z Palestíny cez Antiochiu k pobrežiu Čierneho mora.

Neskôr, v 2. – 3. storočí sa kresťanstvo rozšírilo aj vo vzdialenejších oblastiach Rímskej ríše (Itália, Hispánia, Panónia, Galia, Germánia, Afrika) i mimo nej (Etiópia, Arménsko, Ibéria/Gruzínsko, Perzia). V tomto období bolo na svete už okolo 10 mil. kresťanov (Matlovič 2001). Šírenie kresťanstva do Egypta sa pripisuje Sv. Marekovi a do Sýrie Sv. Tomášovi (v roku 73). Tu sa prvým centrom raného kresťanstva stala Edessa (dnes Şanlıurfa v južnom Turecku), kde sa postupne utvárala teológia východnej cirkvi a rozvíjala sa sýrština (východná aramejčina) ako jej liturgický jazyk. Ďalším významným strediskom bolo mesto Nisibis, kde pôsobil biskup Jakub (rok 338) a napokon sa centrom kresťanstva v Perzskej ríši stali mestá Ktesifon a Seleukia v Mezopotámii (Gombár, Pecha 2013, Gurňák 2014). V rámci Rímskej ríše boli kresťania niekedy tolerovaní, ale oveľa častejšie boli prenasledovaní ako odporcovia cisárskej autority (už v 1. storočí počas vlády Nera, v 2. storočí počas Trajána, či Marka Aurélia, v 3. storočí počas Septimia Severa a Decia). K poslednému všeobecnému prenasledovaniu kresťanov došlo v roku 302 na príkaz cisára Diokleciána. V Egypte bol jeho rozsah tak veľký, že toto obdobie (nazýva sa aj ako „era mučeníkov“) je po-

važované za obdobie vzniku samostatnej koptskej cirkvi. Preto sa 29. august roku 284, kedy Dioklecián nastúpil na trón, stal prvým dňom vlastného kalendára koptskej cirkvi v Egypte, ktorý sa používa dodnes (Bareš, Gombár, Veselý 2009). Prenasledovanie kresťanov viedlo k vytvoreniu nezávislej inštitúcie – cirkvi, ktorá sa vyznačovala vlastnou štruktúrou a organizáciou, vlastným vedením a hierarchiou, vlastnými zákonmi a súdmi, ktorú neskôr ochotne prijal celý rímsky svet. Patriarcháty vznikali postupne v Ríme, Alexandrii, Antiochii, neskôr aj v Konštantínopole (rok 381) a Jeruzaleme (rok 451).

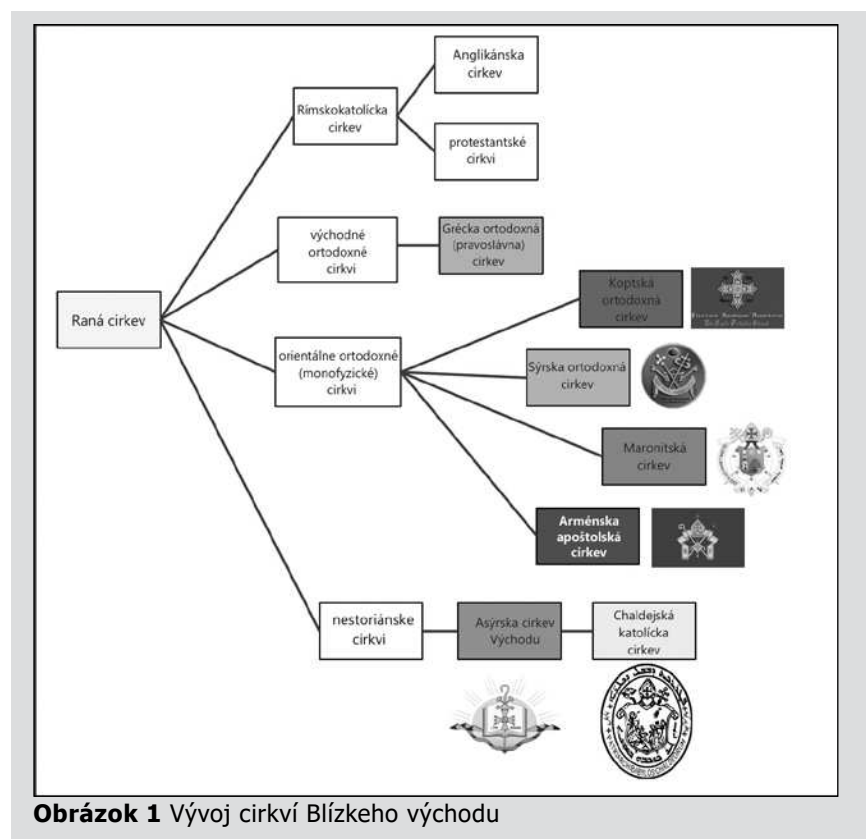
V roku 313 počas vlády cisára Konštantína sa kresťanstvo stalo vydaním Milánskeho ediktu rovnoprávnym, fakticky však prvým náboženstvom Rímskej ríše. Už vzápätí však dochádza k mnohým teologickým i politickým rozporom, pretože v časoch ilegality sa jednotlivé fakticky samostatné kresťanské obce značne navzájom odchyľili vo vieroučných i organizačných otázkach. Cisárova snaha oprieť sa o cirkev ako novú ideologickú oporu štátnej moci, sa tak mohla realizovať iba vtedy, ak cirkev vytvorí jednotnú organizáciu a stmelí ju jednotná ideológia. Preto z iniciatívy cisára Konštantína bol zvolaný prvý všeobecný (ekumenický koncil) v Níkaii (Nicei) v roku 325, ten prijal oficiálne (nikajské/nikajské) vyznanie viery, ktoré sa stalo základom vierouky väčšiny kresťanských obcí. Všetky alternatívne smery kresťanstva, najmä monofyzitisticky orientované ariánstvo (popieralo božskú podstatu Ježiša Krista) boli označené ako heretické, teda kacírské. Príslušnosť k heretikom sa postupne vnímala nielen ako kacírstvo, ale i ako vzbura proti štátnej (rímskej) moci. Napriek pokračujúcim sporom medzi kresťanmi sa kresťanstvo v priebehu 4. storočia rýchlo šírilo po celej Rímskej ríši, najmä však vo východných provinciách. V Egypte sa už počas Konštantínovej vlády stala cirkev najsilnejšou inštitúciou v krajine a ku kresťanstvu sa koncom 4. storočia hlásilo až 90 % obyvateľov (Bareš, Gombár, Veselý 2009). Prevažne kresťanským sa stalo i obyvateľstvo rímskej Sýrie a Ázie, navyše koncom 4. storočia už rímska moc oficiálne vyhlásila kresťanstvo za jediné a štátne náboženstvo.

Avšak kresťanstvo sa ešte pred jeho emancipáciou na území Rímskej ríše šírilo i za jej hranicami, najmä práve na Blízkom východe. Na území susednej Perzie nachádzali kresťania azyl pred rímskym prenasledovaním, pretože boli

Peržanmi tolerovaní minimálne ako „nepriatelia našich nepriateľov“. Dokladom rozvoja kresťanstva v 2. stor. na území vtedy Perzskej Mezopotámie sa stalo napr. mesto Dura Europos. Situácia sa však zmenila po roku 313, zlepšenie postavenia kresťanov v Rímskej ríši takmer automaticky prinieslo zhoršenie ich postavenia na území Perzskej ríše, kde boli naopak už vnímaní ako „rímski agenti“. Situáciu navyše zhoršili rímsko-perzské vojny. V rámci nich však prijali kresťanstvo ako štátne náboženstvo dva kaukazské nárazníkové štáty medzi oboma veľmocami – v roku 314/315 Arménsko a okolo roku 334 i Ibéria (teda dnešné východné Gruzínsko). Práve kresťanstvo sa v nasledujúcich bojoch, kedy obe krajiny často strácali svoju nezávislosť, stalo významným nositeľom ich národných identít (Labas 2016).

Nielen rozdelenie Rímskej ríše, kedy v regióne Blízkeho východu naďalej pôsobila už len Východorímska – teda Byzantská ríša (od roku 395), ale najmä ďalšie vieroučné spory medzi kresťanmi v 5. storočí viedli k vzniku viacerých ďalších samostatných kresťanských vieroučných smerov a cirkví. Nestoriánstvo prišlo s predstavou o dvoch podstatách Ježiša Krista (božskej a ľudskej) a bolo odsúdené v roku 431 na koncile v Efeze. Ariánstvu blízky monofyzitizmus, bol štátnou (pravoslávnu) cirkvou odsúdený na

koncile v Chalcedóne v roku 451. Spory medzi pravoslávnu cirkvou a „heretikmi“ v Egypte viedli fakticky k prepuknutiu latentnej „občianskej“ vojny (Bareš, Gombár, Veselý 2009). Trieštenie kresťanstva podporovala na Blízkom východe opäť Perzská ríša, ktorá vo vlastnom záujme podporovala najmä „heretické“ cirkvi, ktoré sa stavali proti cisár v Konštantínopole. To viedlo napokon k tomu, že arménska cirkev sa definitívne v roku 451 oddelila od pravoslávnej – odmietla totiž koncil v Chalcedóne a zostala prísne monofyzitistickou cirkvou. Podobne sa spolu s ňou sa ako jej podriadená súčasť oddelila i gruzínska cirkev (Labas 2016). I na území Sýrie vznikali v 5. storočí samostatné „východné“ cirkvi (Matlovič 2001). V 6. storočí byzantskí cisári zosilnili prenasledovanie neortodoxných kresťanských cirkví, čo však viedlo napokon k ďalšiemu triešteniu cirkví – napr. vzniku Koptskej ortodoxnej cirkvi v Egypte a Sýrskej ortodoxnej cirkvi, ktorej prívrženci boli nazvaní „jakobiti“ podľa zakladateľa biskupa Jakuba Baradaja (rok 578) (Gombár, Pecha 2013). Napriek tomu, že tieto cirkvi majú vo svojich názvoch prívlastok ortodoxná, teda pravoslávna cirkev, ide na rozdiel od ortodoxnej gréckej cirkvi v skutočnosti o monofyzitistické cirkvi. Náboženské spory medzi cirkvami v 6. storočí však viedli k tomu, že v očiach heretických

Obrázok 1 Vývoj cirkví Blízkeho východu

byzantských poddaných bola fatálne oslabená autorita konštantínopolských cisárov. To sa vzápätí prejavilo na začiatku 7. storočia, kedy v nových byzantsko-perzských vojnách Perzia dočasne pomerne ľahko ovládla oblasť Kaukazu, ale i byzantskú Sýriu, Egypt a značnú časť Malej Ázie. Len s vypätím všetkých síl sa byzantským cisárom podarilo napokon útok Perzie odvrátiť a ušetriť jej zdrvivú porážku. Jedným z dôsledkov tohto súboja bolo i oddelenie gruzínskej cirkvi od arménskej, pretože v r. 608 gruzínska cirkev prijala chalcedónsku vierouku stala tak ďalšou samostatnou (autokefálnou) pravoslávnu (ortodoxnou) cirkvou (Labas 2016). Podstatné však bolo, že vzájomne vyčerpané veľmoci – Byzantská a Perzská ríša sa stali vzápätí ľahkým terčom útokov arabských kočovníkov, ktorí v mene novej viery – islamu podnikali od začiatku tridsiatych rokov 7. storočia nájazdy na byzantskú Sýriu a perzskú Mezopotámiiu. Nástup arabskej nadvlády nad kresťanskou Sýriou (rok 636) a najmä Egyptom (rok 641) uľahčila najmä pasivita väčšiny miestneho „heretického“ kresťanského obyvateľstva, ktorému viac vyhovovala pomerne tolerantná vláda Arabov, než tvrdý náboženský a sociálny útlak Konštantínopola (Zástěrová, Avenarius a kol. 1996). Počas obdobia arabského výboja vyznávala kresťanstvo aj približne polovica obyvateľstva Mezopotámie. Odhaduje sa, že 75 % tamajších kresťanov tvorili asýrski kresťania – „nestoriáni“, 20 % monofyziti a 5 % pravoslávni (ortodoxní) kresťania (Gombár, Pecha 2013). Množstvo blízkovýchodných kresťanov vládu Arabov podporilo. Napríklad nestoriáni získali veľký prospech z nástupu dynastie Abbásovcov polovici 8. storočia, kedy sa centrum ríše presunulo do Iraku. Čo sa týka vierouky, mali monofyziti bližšie k islamu, lebo zdôrazňovali ľudskú podstatu Ježiša. Ďalšou výhodou bolo ich oddelenie od ortodoxnej cirkvi v Byzantskej ríši, ktorá bola hlavným nepriateľom Abbásovského kalifátu, čím sa opakovala situácia z čias perzsko-byzantského súperenia. Nestoriánstvo tak mohlo prenikať aj na západ od Eufratu na bývalé byzantské územia. A tak vznikli nové diecézy (biskupstvá) v severnej Mezopotámii, Halabe, Edesse, Tarse, Mop-súestii, Melateii, Damašku, Jeruzaleme, Káhire, Alexandrii a na Cypre, zatiaľ čo Damask, Jeruzalem, Káhira a Alexandria boli povýšené na sídla metropolitov (arcibiskupov). V Palestíne bolo založených niekoľko nestoriánskych kláštorov. Bolo to obdobie, kedy ešte kresťania tvorili väčšinu obyvateľstva (aspoň v oblastiach

západne od Iránu) a vzťahy medzi nimi a moslimami znamenali pre obe strany prínos. Postupom času sa však z vládnucej moslimskej menšiny stala väčšina, ktorá začala sebavedome pestovať autonómny intelektuálny a duchovný život. Počet kresťanov sa v centrálnej Iraku a neskôr i v Sýrii postupne zmenšoval a centrum ich aktivít sa presúvalo na sever do oblasti Mosulu a Kurdistanu.

Samozrejme nemáme tu priestor na podrobný opis celého historického vývoja kresťanstva na Blízkom východe, no podobne ako v Mezopotámii dochádzalo postupne ku konverziám kresťanov na islam, buď dobrovoľne alebo aj pod silnejším tlakom miestnych vlád (Lewis 1997). Jedným zo zlomových období násilnej konverzie kresťanov, v tomto prípade koptských kresťanov v Egypte bola vláda fátimovského kalifa al-Hakíma bi-amr Alláha (al-Mansúra) (996 – 1021). Dúševne excentrický kalif počas svojej vlády zavádzal množstvo nariadení, ktoré mali sprísňovať dodržiavanie islamských zákonov moslimským obyvateľstvom a taktiež viedol ostrú kampaň proti kresťanom a židom, spojenú s ich povinným označovaním, búraním modlitební a inými perzekúciami. Práve počas jeho vlády najmä početné vidiecke obyvateľstvo Egypta radšej konvertovalo na islam (Bareš, Gombár, Veselý 2009). Nový impulz vo vývoji kresťanstva znamenali vpády seldžuckých Turkov (v pol. 11. storočia) – rozšírenie arménskej diaspóry do Malej Ázie a Sýrie, no najmä éra križiackych výprav (1096 – 1291), ktorá do pestrej mozaiky kresťanských cirkví na Blízkom východe priniesla i rímsky katolicizmus (a to už po vypuknutí Veľkej schizmy 1054 – teda po rozdelení rímsko-katolíckej a pravoslávnej cirkvi). Ani ďalšie storočia neušetřili kresťanské komunity v regióne, ktoré sa (často spolu s ostatným obyvateľstvom) stávali terčom útokov Mongolov, Turkménov, Turkov, Peržanov a i. Situácia sa začala meniť najmä od počiatku 19. storočia, kedy na blízkovýchodné územie Osmanskej ríše začali prenikať vplyvy európskych mocností. Zatiaľ čo Spojené kráľovstvo sa o vieroučné otázky veľmi nezaujímal (to však neplatilo pre aktivity britských náboženských spoločností a misijných organizácií), najmä Francúzsko a Rusko sa stavali do pozícií patrónov kresťanov aj na Blízkom východe. Kým Francúzsko podporovalo najmä rímskych katolíkov, prípadne miestne maronitské kresťanské cirkvi v Libanone, cárské Rusko si, podobne ako na Balkáne, privlastňovalo patronát nad pravoslávnymi cirkvami. Na Blízky východ prenikali i misionári protestantských

cirkví, nielen britských ale i nemeckých. Často táto angažovanosť najmä zo strany veľmocí viedla k narastaniu sporov a náboženských nepokojov dokonca i na svätých miestach v Jeruzaleme a bola tiež jednou z príčin vypuknutia Krymskej vojny (1853 – 1856), teda k útoku západných veľmocí na strane Osmanskej ríše proti Rusku (Králiček 2015). I. svetová vojna a následný rozpad Osmanskej ríše viedli k posilneniu vplyvu západných mocností na Blízkom východe v rámci koloniálneho systému a vytvorili tak pre kresťanov lepšie podmienky. Často práve z pomedzi nich sa regrutovali príslušníci koloniálneho aparátu Francúzov v Sýrii a Libanone, či Britov v Iraku a Palestíne (Lewis 1997). Samozrejme to sa už netýkalo dovtedy jednej z najpočetnejších kresťanských cirkví na Blízkom východe – Arménskej apoštolskej cirkvi, ktorej veriaci buď zahynuli alebo emigrovali počas genocídy v roku 1915 – 1916 (Ternon 1997). Postavenie blízkovýchodných kresťanov sa v druhej polovici 20. storočia dostalo, až na výnimky, mimo pozornosť hlavných politických aktérov v regióne, keďže ho zatienilo najmä rozpútanie izraelsko-arabských konfliktov. Dokonca nástup sekulárnych vojenských diktatúr a ich odpor proti islamistickým opozičným silám, znamenal dokonca pre kresťanov v Iraku, či v Sýrii relatívne zlepšenie ich postavenia.

Blízkovýchodné kresťanské cirkvi

Zrovnoprávnením kresťanstva Milánskym ediktom r. 313 a získaním slobody sa začali v kresťanstve objavovať rôzne teologické spory a herézy, ako sme uviedli už vyššie. Za ich zavŕšenie možno považovať Chalcedónsky koncil v roku 451 (chalcedónske vyznanie viery platné pre pravoslávne cirkvi aj pre rímskokatolícku cirkev). Jeho prijatie však viedlo k rozštiepeniu všeobecnej cirkvi do troch nezávislých cirkevných organizácií s vlastným vyznaním viery (Bareš, Gombár, Veselý 2009). Prvou bola rímska imperiálna štátna cirkev (Rím, Konštantínopol, Jeruzalem, časť Antiochie). Druhú tvorila rodina monofyzitických cirkví, kde v Byzantskej ríši patrili Koptská ortodoxná cirkev a Sýrska ortodoxná cirkev a za hranicami ríše Etiópska ortodoxná cirkev a Arménska apoštolská cirkev. Tretou organizáciou bola „nestoriánska“ Asýrska cirkev Východu pôsobiaca na východ od rieky Eufrat (Gombár, Pecha 2013).

Asýrska cirkev Východu – „nestoriáni“
- oficiálne sa cirkev nazýva Svätá apoš-

tolská katolícka asýrska cirkev Východu, skrátene Asýrska cirkev Východu alebo Východná sýrska cirkev. Názvom apoštolská sa hlási k zakladajúcim apoštolom (Tomáš, Addai, Aggai a Mari) a názvom katolícka k univerzalistickému charakteru cirkvi. Pre jej príslušníkov sa používa nepresné pomenovanie „nestoriáni“. Nepresné preto, lebo samotný Nestorios východnú cirkev nezaložil, ani v nej nebol činný. Asýrska cirkev Východu vznikla na báze nestoriánizmu v prostredí sýrskych kresťanov na území Perzie. Cirkev sa zaslúžila o šírenie kresťanstva do Indie, na Srí Lanku, Javu, do strednej Ázie, Tibetu, Číny a Mongolska. V súčasnosti má približne 400 000 členov a je rozšírená najmä v krajinách ako Irak, Irán, Sýria, Libanon, Severná Amerika, Austrália a India. V roku 1994 sa sídlom cirkvi stal Morton Grove v štáte Illinois, USA. V liturgii cirkvi sa uplatňuje východosýrčina zmiešaná s aramejskými prvkami. (CNEWA 2015)

Chaldejská katolícka cirkev – v roku 1553 uzavrela časť príslušníkov Asýrskej cirkvi Východu úniu s rímskokatolíckou cirkvou a vytvorili Chaldejskú katolícku cirkev. Liturgickým jazykom cirkvi je sýrčina s viacerými latinskými prvkami. V súčasnosti má vyše 400 tisíc členov a je rozšírená najmä v krajinách ako Irak,

Irán, Sýria, Libanon, Turecko, Izrael, Egypt, Francúzsko a USA. Sídlo patriarchu je v Bagdade, v Iraku. (CNEWA 2015)

Sýrska ortodoxná cirkev – „jakobiti“ – siaha svojím pôvodom až k ranej kresťanskej cirkvi v Antiochii, ktorá je spomínaná v Skutkoch Apoštolov. Antiochijská cirkev sa stala jedným z najvýznamnejších centier kresťanstva v prvých storočiach nášho letopočtu. Cirkev vznikla v prostredí mníchov v Palestíne, Sýrii a Egypte na báze monofyzitizmu, keďže odmietla chalcedónske vyznanie viery. Liturgickým jazykom cirkvi je starosýrčina a arabčina. Najrozšírenejšia je v Sýrii, Libanone, Turecku a Izraeli. Spolu asi 500 tis. členov. Okrem toho má 1,2 mil. členov v Indii. Patriarcha cirkvi sídli v Damasku, v Sýrii. (CNEWA 2015)

Koptská ortodoxná cirkev – založenie cirkvi sa vzťahuje k sv. Marekovi, ktorý šíril kresťanstvo do Egypta a na základe tradície zomrel v Alexandrii v roku 63 mučeníckou smrťou. Pomenovanie „Kopt“ pochádza z gréčtiny a arabčiny a znamená „Egyptan“. Cirkev vznikla na báze monofyzitizmu a v súčasnosti predstavuje najpočetnejšiu kresťanskú komunitu na Blízkom východe. Väčšinou je zastúpená v Egypte (cca. 8 – 9 mil. členov). Liturgickými jazykmi sú koptčina a

gréčtina. Sídlo patriarchu je v Káhire, v Egypte. (CNEWA 2015)

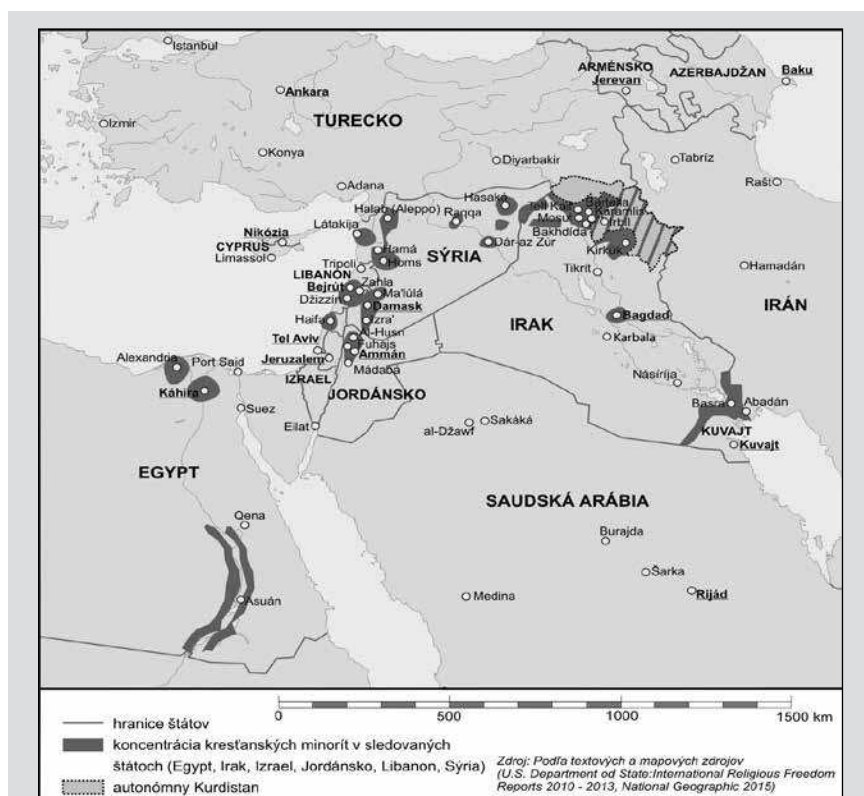
Arménska apoštolská cirkev – Arménsko bolo prvou krajinou na svete, ktorá prijala kresťanstvo ako štátne náboženstvo. Arménska cirkev vznikla na báze monofyzitizmu, keďže odmietla závery koncilu v Chalcedóne. V súčasnosti má cirkev asi 6 mil. členov, pričom najviac je zastúpená v Arménsku. Nezanedbateľné postavenie majú aj príslušníci žijúci v diasporách v susedných krajinách, kde utiekli z Arménska v dôsledku rozsiahlych masakrov koncom 19. a zač. 20. stor. očia. Sídlo patriarchu je v Ečmiadzine, v Arménsku. (CNEWA 2015)

Maronitská katolícka cirkev – nazýva sa aj Maronitská katolícka cirkev Libanonu a vznikla okolo mnícha sv. Marona. Prostredníctvom križiakov sa dostala do kontaktu s katolicizmom a neskôr oficiálne uzavrela úniu s Rímom. V súčasnosti má cca. 3,29 mil. príslušníkov a okrem Libanonu má významnejšie zastúpenie v krajinách ako Sýria, Cyprus, Egypt, Brazília, USA, Kanada a Austrália. Sídlo patriarchu sa nachádza v Bkerke, v Libanone (CNEWA 2015).

Ďalšie východné cirkvi – medzi ďalšie východné cirkvi, ktoré majú významnejšie zastúpenie na Blízkom východe, patria východné ortodoxné cirkvi, z ktorých je zastúpená najmä grécka ortodoxná cirkev (pravoslávna cirkev) a ďalej katolícke cirkvi, ktoré sa oddelili od vyššie spomínaných východných ortodoxných cirkvi ako napr. Sýrsko-malabarská cirkev (odčlenená od Asýrskej cirkvi Východu), Koptská katolícka cirkev, Sýrska katolícka cirkev, Arménska katolícka cirkev a Sýrsko-malankarská cirkev (CNEWA 2015).

Súčasné postavenie kresťanských menšín vo vybraných krajinách Blízkeho východu

Na začiatku 20. storočí tvorili kresťania približne 20 % z celkovej populácie Blízkeho východu a na začiatku 21. storočia je to už sotva 5 % s klesajúcou tendenciou (Salloum 2013). Závažným fenoménom, ktorému krajiny s kresťanským obyvateľstvom čelia, je okrem nízkeho prirodzeného prírastku kresťanov v porovnaní s väčšinovými moslimami stále sa zvyšujúca miera emigrácie. Pred život ohrožujúcimi útokmi a násilím hľadajú kresťania útočisko v bezpeč-

Obrázok 2 Rozmiestnenie kresťanských minorít vo vybraných krajinách Blízkeho východu v období 2010 – 2013

nejších častiach vlastnej krajiny (napr. v Kurdistaně v Iraku), v susedných krajinách alebo v krajinách mimo Blízkeho východu. Štatistiky udávajú, že až 50 % všetkých imigrantov vo svete tvoria v súčasnej dobe kresťania. V rámci tradičných kresťanských komunít predstavujú najohrozenejšiu skupinu - konvertiti. Sú to obyvatelia, ktorí odstúpili od islamu a prijali kresťanstvo. Oficiálne trestá islamské právo odstúpenie od islamu smrťou, a preto sú to najmä títo kresťania, ktorí uprostred moslimských krajín čelia najťažšiemu prenasledovaniu, najmä zo strany vlastných rodinných príslušníkov. Väčšinou nepredstavujú mnohopočetné skupiny, ani netvoria komplexné komunity, ale existujú.

Zastúpenie i postavenie kresťanov sa jednotlivých krajinách Blízkeho východu často výrazne líši. V nasledujúcich odsekoch preto predstavíme aspoň kresťanské komunity vo vybraných krajinách.

Egypt

Egyptskí kopti sú najväčšou kresťanskou komunitou v arabskom svete. Vo väčšine sú zamestnaní ako roľníci a robotníci, hoci existuje aj vyššia koptská

podnikateľská vrstva a takisto stredná vrstva zamestnancov miestnej samosprávy alebo malých statkárov. Zastúpenie majú vo väčšine štátnych inštitúcií a tak tiež sú členmi všetkých registrovaných politických strán. Vďaka európskemu koloniálnemu a neokoloniálnemu vplyvu, došlo k značnej emancipácii egyptských kresťanov v sociálnej, podnikateľskej i politickej sfére, no od nástupu arabsky nacionálne orientovaných autoritárskych prezidentských režimov po roku 1952 sa ich postavenie začalo opäť zhoršovať z rôznych aspektov. Stali sa terčom diskriminácie tak zo strany vládnej moci (napr. vylúčenie koptských predstaviteľov z parlamentu počas vlády H. Mubáraka), ako aj terčom teroristických útokov opozičných islamských radikálov (Real Clear World 2014). Napriek tomu, však vojenská egyptská vláda do istej miery oceňovala lojalitu koptskej cirkvi a v daných pomeroch predstavovala pre egyptských kresťanov „menšie zlo“ (PBS 2011).

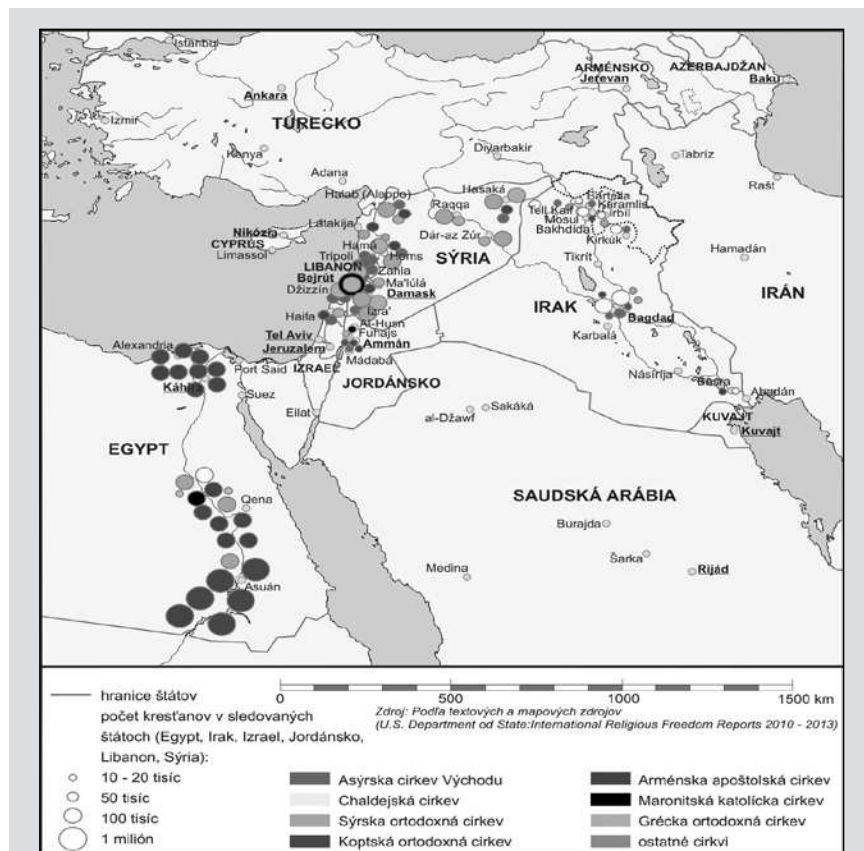
Pri určovaní podielu a absolútneho počtu kresťanov v Egypte sa názory a odhady líšia v závislosti od jednotlivých skupín obyvateľstva, ktoré danú problematiku hodnotia a od ich postoja k

samotným kresťanským menšinám. Na základe málo spoľahlivých dostupných údajov sa javí, že od konca 19. storočia sa podiel egyptských kresťanov na obyvateľstve viac-menej stabilizoval. Kým v roku 1882 sa uvádzal ich podiel na celkovej populácii na 8,1 % (t. j. cca 0,5 mil. obyv.), v roku 1986 to bolo cca. 5,7 mil., čo bolo 11 % z celkovej populácie Egypta. Od roku 1986 však vláda z rôznych dôvodov počtu kresťanov nepublikuje, preto sa odhady počtu kresťanov v Egypte pohybujú 25 mil. (koptské zdroje) do iba 3 mil. (niektoré moslimské skupiny). No viacero renomovaných odhadov uvádza podiel kresťanov v Egypte na cca 10 %, čo predstavuje približne 8 – 9 mil. obyv. v rámci súčasnej egyptskej populácie. Kresťanov v Egypte môžeme rozdeliť do nasledujúcich skupín. Prvou je väčšinová skupina kresťanov patriaca ku koptskej ortodoxnej cirkvi. Druhou je skupina ostatných kresťanských cirkví tvoriaca menej ako 2 % populácie (arménska apoštolská cirkev, katolícke cirkvi, sýrska a grécka ortodoxná cirkev, anglikánska cirkev a protestantské cirkvi). Obidve skupiny sú rovnomerne zastúpené v celej krajine s výraznejšou koncentráciou koptov v Hornom, resp. južnom Egypte a v metropolách ako Káhira a Alexandria (OpenDoors 2015).

Irak

Kresťania v Iraku už oddávna obývali veľké mestá ako Bagdad a Mosul. Pred americkou inváziou v roku 2003 bol Irak vlastou jednej z najväčších a pomerne prosperujúcich kresťanských komunít Blízkeho východu s dvetisícročnou tradíciou, ktorej však v súčasnosti hrozí zánik. Z doterajšej rozmanitosti v oblasti kultúry a náboženstva, ktorou sa krajina vyznačovala, sa rýchlo stáva jednofarebný model spoločnosti a krajina tak stráca svoje špecifikum, ktoré ju už stáročia odlišovalo od ostatného arabského sveta. V 80. rokoch až 35 % irackých kvalifikovaných vzdelancov tvorili kresťania, čo bol pomerne vysoký podiel v porovnaní s ich podielom na celkovej populácii (Salloom 2013). V roku 1987 tvorili kresťania 8,6 % irackej populácie, čo predstavovalo približne 1,4 mil. kresťanov. Do roku 2001 podiel kresťanov klesol na približne 5,5 % (1,3 mil.), v roku 2003 podiel kresťanov klesol ďalej na cca. 3 % (okolo 700 tis.). V priebehu ďalších rokov počet kresťanov ďalej postupne klesal a v roku 2014 na 0,69 %, čo znamená cca 300 tis. kresťanov.

Kresťania v Iraku môžu byť charakterizovaní na základe etnicity (Asýrčania, Chaldejci, Arméni, Sýrčania) alebo

Obrázok 3 Rozmiestnenie kresťanských minorít na základe príslušnosti k jednotlivým cirkviam vo vybraných krajinách Blízkeho východu v období 2010 – 2013

na základe príslušnosti k cirkvi. Na základe príslušnosti k cirkvi môžeme rozlíšiť: spoločenstvá zahraničných kresťanov - väčšina zahraničných kresťanov žije v Bagdade alebo v Kurdistane pod ochranou úradov; tradičné cirkvi - príslušníci asýrskej cirkvi východu, chaldejskej katolíckej cirkvi, sýrskej katolíckej cirkvi a arménskej apoštolskej cirkvi čelili extrémnemu prenasledovaniu; kresťanské protestantské spoločenstvá žijúce prevažne v okolí Ninive, v Bagdade a v Basre sú rovnako vystavené silnému prenasledovaniu (OpenDoors 2015). Väčšina irackých kresťanov (cca. 2/3) patrila k chaldejskej katolíckej cirkvi, ktorá vznikla oddelením od asýrskej cirkvi východu a uznala úniu s Rímom. Ďalšou významnou komunitou je asýrska cirkev východu tvoriaca cca. 1/5 irackých kresťanov. To sú údajne potomkovia starovekých obyvateľov Asýrie a Babylónie a taktiež sa považujú za pokračovateľov najstaršej cirkvi v Iraku. V priebehu rokov došlo k viacerým pogromom a masakrom namiereným proti tejto kresťanskej komunite. Tzv. genocída „Sayfo“ začala už koncom 19. stor. a vyžiadala si životy asi 250 tis. asýrskych kresťanov v severnom Iraku a v susedných oblastiach Turecka, Sýrie a Iránu. V súvislosti so získaním nezávislosti Iraku v roku 1932 prišlo o život ďalších približne 3 000 Asýrčanov v genocíde v Simele na severe krajiny, čo bola forma odplaty irackej armády za ich podporu predchádzajúcej britskej koloniálnej moci. Mnohé obce, kostoly a kláštory boli zničené (Salloum 2013). Medzi ďalšie významnejšie zastúpené cirkvi patria arménska ortodoxná a arménska katolícka cirkev, ktorých príslušníci sem utiekli pred masakrami v Turecku na zač. 20. storočia, ďalej sýrska ortodoxná cirkev a protestantské cirkvi (napr. anglikánska cirkev). Väčšina sýrskych kresťanov je rozptýlená medzi Bagdadom, Kirkúkom a provinciou Ninive. Predstavitelia kresťanských cirkví v Iraku uvádzajú, že približne 50 % kresťanskej populácie v Iraku žije v Bagdade a 30 - 40 % na severe, kde mali kresťanské komunity významné zastúpenie najmä v okolí miest Mosul (odkiaľ museli ujsť v roku 2014 pred expanziou Islamského štátu), Irbíl, Dohúk a Kirkúk. Podľa arcibiskupa arménskej ortodoxnej cirkvi žije v krajine 15 tis. - 16 tis. arménsky kresťanov, a to najmä v mestách ako Bagdad, Basra, Kirkúk a Mosul (BBC 2011, U.S. Department Of State 2015). V okolí Mosulu bolo kresťanské obyvateľstvo prakticky vyhladené alebo vyhnané a taktiež boli zničené kresťanské pamiatky. Podľa aktuálnych správ utieklo

len z tejto oblasti asi 140 000 kresťanov (OpenDoors 2015). Jedným z najvýznamnejších útočísk kresťanských utečencov sa stal autonómny Kurdistan, ktorý je momentálne jediným územím v regióne Blízkeho východu (okrem Izraela), kde sú akceptované aj ostatné náboženstvá a žiadne z nich sa neuprednostňuje. Mnohí Kurdi prijali kresťanstvo dávno predtým, kým do tohto regiónu prišiel islam (Huffingtonpost 2012). V mestách Irbíl, Ankáwa a Dohúk v Kurdistane sú tisíce kresťanských utečencov zhromaždených v polorozpadnutých budovách alebo v stanoch v areáloch kostolov, kde im základné potreby poskytujú tamojší kňazi. Je tu však problém, ktorý je spojený s dilemou, či tamojších kresťanov podporovať v tom, aby zostali vo svojej vlasti za cenu vlastného života, alebo im umožniť nájsť nový domov v krajine, kde budú mať zaručenú náboženskú slobodu a právo na dôstojný život (BBC 2015). To, čo sa dnes deje v Iraku, sa dá nazvať ako pretŕhanie kultúrnych, historických a sociálnych mostov spájajúcich jednotlivé komunity, ktoré sa oddávna podieľali na tvorbe identity krajiny. Pod vplyvom posledných udalostí čelí Irak deštrukcii nielen svojho historického a humánneho dedičstva, ale celej spoločnosti, z ktorej zanedlho môže zostať len vyprahnutá sociálna púšť izolovaná od svojej stáročia uctievannej kultúrnej a religióznej histórie (The Conversation 2014).

Sýria

Sýrska kresťanská komunita, ktorej korene siahajú až dve tisícročia dozadu k obdobiu vzniku samotného kresťanstva, patrí medzi najstaršie na svete. Väčšina kresťanov patrí k cirkvám východného obradu. Najvýznamnejšími cirkvami zastúpenými v krajine sú sýrska ortodoxná cirkev, grécka ortodoxná cirkev, arménska apoštolská cirkev, asýrska cirkev východu, melkitská grécka katolícka cirkev a ďalšie väčšinou katolícke cirkvi oddelené od tých vyššie spomínaných. Napriek ich menšinovému postaveniu, patrili kresťania vždy medzi sýrsku elitu a vďaka pomerne silnému zastúpeniu predstavujú v krajine významnú politickú a hospodársku silu. Svoje zastúpenie mali v mnohých politických stranách, čo prispelo k určitej stabilite v krajine po minulé roky (BBC 2015). Sýrski kresťania vždy výrazne podporovali a stále podporujú sýrsku vládu a prezidentov Asadovcov. Z ich pohľadu bola zase kresťanská komunita určitým prepojením Sýrie s ostatnými štátmi a celou medzinárodnou spoločnosťou (PBS 2011), no samozrejme po vypuknutí občianskej vojny sa kresťania stali terčom útokov opozičných síl

a predovšetkým od r. 2014 Islamského štátu. Väčšina kresťanov žije v strategicky dôležitých častiach krajiny, ktoré majú rozhodujúci význam tak pre vládu, ako aj pre opozíciu. Sú to najmä mestá ako hlavné mesto Damask, Halab (historický názov Aleppo), Homs (známy ako bašta kresťanov), Hamá, Láatakja a ich okolie a provincia Hasaká na severovýchode krajiny. Zatiaľ čo na prelome milénia bola Sýria útočiskom stovkám tisícom utečencov poväčšine z Iraku, za posledné roky sa pod tlakom dramatických udalostí mnohí z nich presťahovali do susedných krajín alebo sa vrátili späť do Iraku (U.S. Department Of State 2015). Kresťania v Sýrii predstavovali dlhé roky pomerne stabilnú menšinu, ktorá tvorila cca. 10 % populácie a s narastajúcim počtom obyvateľov narastal aj počet kresťanov. V roku 2001 to bolo 10 % zo 16 mil. obyv., v roku 2009 tvorili stále 10 % z cca. 21 mil. obyv. S vypuknutím nepokojov vedúcich až k občiansko-náboženskej vojne klesol počet aj podiel kresťanov v Sýrii najprv na 8 % v roku 2010 až na 5 % z 22 mil. obyv. v roku 2014, keď do diania zasiahol Islamský štát. Počet kresťanov v Sýrii sa tak znížil z 1,8 mil. pred vojnou na 1,1 mil. do roku 2014. Odhaduje sa, že až 700 tis. kresťanov krajinu opustilo (Religion News Service 2015). Mesto Halab obývalo ešte pred dvadsiatimi rokmi cca. 170 tis. katolíkov, ktorí tvorili tretinu obyvateľov mesta. V súčasnosti sa ich počet výrazne zredukoval, mnohí emigrovali, boli presídlení alebo zabíjani a dnes je mesto jedným zo strategických bojísk sýrskej armády a radikálnych islamských skupín (Religion News Service 2015). Takisto ďalšie mestá, v ktorých mali kresťania donedávna významné zastúpenie, ako Izra', Dár az-Zúr (bývalé centrum sýrskeho ropného priemyslu), Raqqa množstvo obyvateľov opustilo (Telegraph 2014). Dopady vojny sú extrémne traumatizujúce a rozsah škody spôsobenej sýrskej spoločnosti, kultúre a ekonomike je nevyčísliteľný. Popritom všetkom je práve prítomnosť kresťanov ako neutralizujúceho elementu v spoločnosti s jednotlivými formami islamu (sunniti, šiiti, alawiti a i.) nevyhnutne dôležitá. Skutočnosť, že kresťania už z určitých oblastí Iraku a Sýrie v dôsledku úteku alebo vyvraždenia celkom vymizli, len vedie k ďalšej nestabilite a prispieva k prehĺbovaniu konfliktu. Je to situácia, ktorá v histórii týchto národov nemá obdoby (Syria Deeply 2014).

Libanon

Religiózný obraz Libanonu je v porovnaní so susednými krajinami ne-

obyčajne diverzifikovaný. V krajine je zastúpených 18 religióznych skupín, z toho 12 je kresťanských. Najvýznamnejšie zastúpenými cirkvami sú maronitská katolícka cirkev (21 %), grécka ortodoxná cirkev (8 %), grécka katolícka cirkev (5 %) a ostatné cirkvi (6,5 %), medzi ktoré patria arménska apoštolská cirkev, sýrska ortodoxná cirkev („jakobiti“), sýrska katolícka cirkev, asýrska cirkev východu, chaldejská katolícka cirkev, koptská ortodoxná cirkev a protestantské cirkvi. (U.S. Department Of State 2015). Kresťania obývajú rovnomerne celú krajinu, ale výraznejšie sú zastúpení vo východnej časti hlavného mesta Bejrút, ďalej v severnej časti krajiny (mesto Zahla v údolí Biqá') a na juhu krajiny najmä v provincii Jezzine (LookLex Encyclopaedia 2015). Čo sa týka štatistického zisťovania veľkosti a štruktúry populácie v Libanone, vládla už viac ako päťdesiat rokov odmietla zverejniť štatistiky týkajúce sa veľkosti jednotlivých náboženských skupín v krajine. Libanon je jedinou krajinou v rámci členov OSN, ktorá nevykonala sčítanie obyvateľov od času skončenia 2. svetovej vojny. V podstate sa dá povedať, že zatiaľ čo v iných štátoch sa oficiálny census koná cca. každých 10 rokov, v Libanone sa konal len jedenkrát a to pod francúzskou koloniálnou správou v roku 1932 (MercatorNet 2013). Podľa jednej z najrenomovanejších výskumných inštitúcií v krajine podiel kresťanov pomaly stúpa (MercatorNet 2013). V r. 2001 tvorili kresťania cca. 23 % z populácie v Libanone, ktorá predstavovala 3,5 mil. obyv. Do roku 2014 dosiahol hodnotu cca 40,5 % z populácie cca. 5 mil. obyv. Na základe ústavy zastupujú kresťania 50 % politickej moci v krajine, pričom zvyšných 50 % patrí moslimom. Napriek tomu, že situácia kresťanov v Libanone je výrazne lepšia než v susedných krajinách, v krajine panuje neistota a obavy z budúcnosti. V živej pamäti je dlhá občianska vojna (1975 – 1990), ktorá mala v podstate náboženský charakter a citeľná je i prítomnosť rôznych radikálnych skupín (napr. šíitského Hizballáhu). Problémom je samozrejme i prítomnosť vyše 1,5 mil. utečencov zo susednej Sýrie, ktorá narúša krehkú politickú stabilitu.

Izrael a okupované územia

Špecifické je postavenie kresťanských cirkví v Izraeli. Izrael je jedinou krajinou vo svete, kde dominuje v religióznej štruktúre obyvateľstva judaizmus. Izrael je modernou západnou demokraciou, kde je zákonom chránená sloboda vyznania a slobodné praktizovanie náboženstva. Izraelský zákon ofi-

ciálne definuje päť religióznych skupín (ReligLaw 2013). Kresťania v Izraeli tvoria pomerne stabilnú menšinu tvoriacu cca 2 % obyvateľov, čo je cca 150-160 tis. obyvateľov (2014). Izraelskí kresťania nepredstavujú homogénnu národnú cirkev. Väčšinu izraelských kresťanov tvoria Arabi (80 % kresťanov), inak povedané asi 9 % izraelských Arabov sa hlási ku kresťanstvu. Zvyšný podiel kresťanov v Izraeli (cca. 20 %) tvoria najmä prisťahovalci z krajín bývalého Sovietskeho zväzu, pričom v súčasnosti má počet kresťanov rastúcu tendenciu najmä vďaka prisťahovalectvu (U.S. Department Of State 2015). Najvýznamnejšie zastúpené cirkvi v Izraeli sú grécka ortodoxná cirkev, rímskokatolícka cirkev a ďalšie katolícke cirkvi (arménska, maronitská, sýrska, chaldejská), arménska apoštolská cirkev a anglikánska cirkev. Približne 45 % kresťanov tvoria katolíci, 40 % ortodoxní kresťania a 20 % príslušníci ostatných cirkví. Z hľadiska priestorového rozšírenia obývajú kresťania najviac severný Izrael vrátane mesta Nazaret (22 tis. kresťanov) a Haifský distrikt. V Jeruzaleme žije cca. 11 tis. kresťanov (CharismaNews 2013). Pri porovnaní s ktoroukoľvek inou krajinou Blízkeho východu majú kresťania v Izraeli neporovnateľne lepšie podmienky pre život, avšak na druhej strane cítia, že nielen z pohľadu zákona, ale najmä z pohľadu samotných Židov nie sú považovaní za úplne rovnocenných spoluobčanov.

Palestínske okupované územia (pásmo Gazy a Západný breh) predstavujú v rámci Izraela celkom odlišnú situáciu. Postavenie kresťanov sa líši aj v rámci týchto dvoch navzájom oddelených území. Na Západnom brehu, ktorý sa nachádza pod vládou umierneného krídla palestínskej vlády (hnutie Fatah pod vedením prezidenta Abbása), žije 2,7 mil. obyv. V pásme Gazy prevzalo moc v roku 2007 radikálne hnutie Hamás, napojené na islamskú radikálnu skupinu Hizballáh, z čoho vyplýva, že kresťania sú tu ohrození najmä zo strany islamských militantných skupín (Gurňák 2014). Strana Fatah je formálne založená na sekulárnych princípoch, čo v kontexte politiky blízkovýchodných štátov neznamená byť bez akéhokoľvek religiózneho pozadia, ale bez politiky priamo ovplyvnenej islamským právom. Kresťania tu, v porovnaní s tými v pásme Gazy a v ostatných islamských krajinách, žijú v uvoľnenejších pomeroch, šesť kresťanov je zastúpených v parlamente a starosta mesta Betlehem je taktiež kresťan. Podmienky kresťanov v Gaze výrazne negatívne ovplyvnila vojna medzi Hamásom

a Izraelom, ktorá sa odohrala v lete 2014, a ktorá spôsobila najmä nárast islamského radikalizmu a zhoršenie už beztak dramatickej sociálnej a ekonomickej situácie. Počet kresťanov na palestínskych územiach sa v poslednom období v dôsledku emigrácie a klesajúcej pôrodnosti výrazne znížil. (OpenDoors 2015).

Jordánsko

Jordánsko je už dlhé obdobie považované za jednu z najliberálnejších krajín Blízkeho východu vo vzťahu k náboženskej slobode. Hoci jordánska ústava určuje islam ako štátne náboženstvo, chráni aj slobodu vyznania a praktizovania iných náboženstiev. V krajine tak existujú moslimské inštitúcie, ktoré sa riadia islamským právom spolu s inštitúciami pre príslušníkov inej viery pod správou predstaviteľov jednotlivých náboženských skupín. V súčasnosti je v Jordánsku jedenásť zaregistrovaných cirkví a medzi najvýznamnejšie z nich patria: grécka ortodoxná cirkev, rímskokatolícka cirkev, melkitská cirkev, arménska ortodoxná cirkev, maronitská katolícka cirkev, asýrska cirkev východu, koptská cirkev a protestantské cirkvi (ReligLaw 2015). Jordánska kresťanská komunita patrí k najstarším kresťanským komunitám na svete. Sformovala sa, podobne ako v susedných krajinách, v čase vzniku samotného kresťanstva a pretrvala až do súčasnosti. Mesto Fuhajs je v súčasnosti jedinou lokalitou v Jordánsku s dominujúcim kresťanským obyvateľstvom (odhaduje sa 60 % kresťanov z populácie cca. 13 tis. obyv.), ktoré tvoria najmä príslušníci gréckej ortodoxnej cirkvi. V meste Al-Husn, lokalizovanom pri hraniciach s Izraelom sa nachádza jeden z najstarších ortodoxných kostolov v Jordánsku a spolu s hlavným mestom Ammán a mestom Máadába sa taktiež vyznačujú významným podielom kresťanského obyvateľstva. Podiel kresťanov v Jordánsku má v súčasnosti klesajúcu tendenciu, čo je podmienené najmä nízkou mierou pôrodnosti a vysokým počtom emigrantov. Od roku 2001 predstavoval podiel kresťanov pomerne stabilnú hodnotu (3 % z cca. 5,5 mil. obyv.), až kým od roku 2008 neklesol najprv na 2,5 % v roku 2011 až na cca. 1,5 % v roku 2013 z populácie 6,4 mil. (U.S. Department Of State 2015). Postavenie kresťanov v Jordánsku sa od susedných krajín odlišuje z viacerých dôvodov. Prvým je skutočnosť, že jordánska spoločnosť vyznačujúca sa pluralizmom je založená na kmeňovej príslušnosti. Jednotlivé kmene žili v tejto oblasti už tisícročia

vo vzájomnej tolerancii a zhode a to isté platí aj o kresťanoch a moslimoch. Dá sa povedať, že hlavné rozdiely v spoločnosti vyplývajú skôr etnickej príslušnosti, najmä medzi rodilými Jordánčanmi a potomkami palestínskych utečencov (The National 2015).

Irán

V Iráne tvoria až 90 % obyvateľstva šiitskí moslimovia, 9 % sunnitskí moslimovia a 1 % ostatné religiózne skupiny zahŕňajúce medziiným aj kresťanov, ktorí patria medzi najvýznamnejšie zastúpené minority v Iráne. Odhady počtu kresťanov podľa jednotlivých inštitúcií sa však veľmi líšia. K roku 2013 OSN odhaduje počet kresťanov v Iráne na 300 tis., NGO na 370 tis. a štatistický úrad v Iráne odhaduje cca. 117 tis. kresťanov. Oficiálne povolené sú komunity arménskych a asýrskych kresťanov. Sú koncentrovaní v hlavnom meste Teherán a v meste Isfáhán. Asýrski kresťania tvoria podľa neoficiálnych odhadov cca 10 – 20 tis. obyv. Vzhľadom na početnosť iránskej populácie, ktorá k roku 2013 dosahovala cca. 77 mil., sa percento kresťanov žijúcich v krajine pohybuje okolo hodnoty 0,42 % (U.S. Department Of State 2015). Hoci uvedené cirkvi sú aspoň podľa litery zákonov tolerované, neplatí to pre konvertitov (moslimov, ktorí prijali kresťanstvo). Zo všetkých islamských krajín, kde sa v menej početných skupinách nachádzajú, tvoria v Iráne asi najvýznamnejšie zastúpenú skupinu, ktorá sa podľa viacerých agentúrnych zdrojov v posledných rokoch rozrastá, avšak je nútená fungovať len utajene. Aj napriek opatrnosti sú mnohí z týchto kresťanov zatýkaní a väznení, a to v takých dimenziách, že o tom informujú aj medzinárodné médiá. (CBN 2012)

Saudská Arábia a ostatné krajiny Perzského zálivu

Saudskú Arábiu spolu s ostatnými krajinami Perzského zálivu spája vzhľadom na kresťanské menšiny žijúce v krajine spoločný menovateľ, ktorým je významný podiel zahraničných robotníkov na populácii, z ktorých mnohí sú príslušníci kresťanských komunít. Vo väčšine týchto krajín majú pracujúci cudzinci slobodu náboženského vyznania. V Saudskej Arábii je odhadovaný podiel kresťanov z populácie cca. 26 mil. obyv. 4,4 % (cca. 1,2 mil.), v Ománe tvoria cca. 4 % z 2,9 mil. obyv. a v Jemene je to najmenej zo všetkých vybraných štátov, len 0,17 % z populácie cca. 24 mil. obyv., čo

vyplýva samozrejme z minimálneho prívlevu zahraničných migrantov. Najviac kresťanov po Saudskej Arábii sa nachádza v Spojených arabských emirátoch (cca. 100 tis. z 4,7 mil. obyv., čo predstavuje podiel 2,1 %). V krajinách Bahrajn, Katar a Kuvajt tvoria kresťania podiel v rozmedzí od 7 do 10 % (BBC 2011). V Saudskej Arábii je verejné praktizovanie iného náboženstva ako islamu je zakázané, hoci súkromné náboženské presvedčenie (iné ako islam) vládou vo všeobecnosti toleruje. Avšak verejný prejav iného náboženstva ako aj stavba iných náboženských budov než mešit, sú takisto zakázané. (U.S. Department Of State 2015). No v niektorých iných krajinách Arabského polostrova (napr. v Spojených arabských emirátoch je prítomnosť iných náboženstiev viac tolerovaná (až po síce obmedzenú, ale v zásade povolenú výstavbu nenápadných modlitební).

Záver

Ak máme zhrnúť problematiku kresťanských menšín v krajinách regiónu Blízkeho východu, tak musíme konštatovať nasledovné. Napriek tomu, že kresťanstvo tu vzniklo a existovalo navzdory rôznym dejinným peripetiám po stáročia, ešte nikdy nestálo tak blízko zániku ako v súčasnosti. Kresťania žili v regióne Blízkeho východu už stáročia pred rozšírením islamu a vo viacerých arabských spoločnostiach boli nositeľmi umenia, ako aj hospodárskeho pokroku, pričom oblasti ich osídlenia boli často centrami obchodu, vzdelanosti a kultúry. V jednotlivých krajinách sa sformovali a udržali kresťanské komunity, ktoré sa vďaka svojej histórii a tradíciám stali súčasťou ich identity a symbolom etnickej a náboženskej rozmanitosti zdanlivo homogénneho regiónu. S postupnými narastajúcimi sociálnymi politickými a ekonomickými problémami dochádzalo ku vzniku a rozširovaniu radikálnych islamistických prúdov v spoločnosti. Nastupujúca politická nestabilita a chaos, viedli často práve k útokom voči menšinám a medzi nimi aj voči kresťanom, ktorí či už právom alebo neprávom boli spájaní s rôznymi politickými silami, či vnímaní ako „agenti“ Západu. Už tak klesajúci podiel kresťanov sa začal prudko zmenšovať. Dôvodom boli lepšie kontakty kresťanov v krajinách Západu, ktoré uľahčovali i ekonomicky motivovanú emigráciu. Doslova pohromou sa stali pre kresťanské komunity občianske vojny a najmä radikálny islamizmus v podaní Islamského štátu, ktorý ich odsudzoval v pod-

state k záhube. I v krajinách, kde zatiaľ občianske vojny na začiatku 21. storočia nevypukli (Jordánsko, Libanon), sa však vďaka migračnej kríze natoľko zhoršila sociálna situácia a často i politické napätie, že časť tamojších kresťanov taktiež radšej volí emigráciu do vyspelých západných krajín. Ťažisko pôsobenia viacerých východných cirkví sa tak prenáša do diaspór v západných krajinách, no tam podliehajú oveľa rýchlejšie asimilácii, resp. kultúrnej globalizácii. Je síce fakt, že významnej časti kresťanských utečencov je síce zachránená, často za pomoci rôznych neziskových, či charitatívnych organizácií, holá fyzická existencia, no cenou za to býva oslabenie, či neskôr až úplná strata vlastnej kultúrnej identity. Blízky východ síce nikdy nebol príkladom idyllického pokojného spolunažívania rôznych národov, či náboženstiev, no napriek zložitým pomerom tu vždy dokázali jednotlivé komunity žiť po stáročia aspoň vedľa seba. Je preto smutné, že práve na prahu nového milénia, ktoré považujeme za „kozmickej vek“, či „modernú dobu“ sa žiaľ zdá, že i táto doba dvojtisícročného spolunažívania končí.

Literatúra a pramene

- BAREŠ, L., GOMBÁR, E., VESELÝ, R. 2009. Dějiny Egypta. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 821 s., ISBN 978-80-7106-971-3
- BBC 2011. Christians in the Middle East. <<http://www.bbc.com/news/world-middle-east-15239529>>
- BBC Irak 2015. Could Christianity be driven from Middle East? <<http://www.bbc.com/news/world-middle-east-32287806>>
- BBC Sýria 2015. Syria's beleaguered Christians. <<http://www.bbc.com/news/world-middle-east-22270455>>
- CBN 2012. Iranian Converts Bringing Life to German Church. <<http://www.cbn.com/cbnnews/world/2012/december/iranian-converts-bringing-life-to-german-church/>>
- CNEWA 2015. Catholic Near East Welfare Association. <<http://www.cnewa.org/default.aspx?ID=123&pagetypeID=9&sitetypecodeHQ&pageno=1>>
- GOMBÁR, E., PECHA, L. 2013. Dějiny Iráku. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 702 s., ISBN 978-80-7422-249-8
- GURŇÁK, D. 2014. Juhozápadná Ázia. In: Gurňák, D. a kol. 2014. Geografia Ázie. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, s. 31-128, ISBN 978-80-223-3770-0

Huffington Post 2012. Religious Neutrality In 94 % Muslim Iraqi Kurdistan. <http://www.huffingtonpost.com/stephen-mansfield/religious-neutrality-iraqi-kurdistan_b_1587042.html>

CharismaNews 2013. Christian Population in Israel Grows, but Prejudice Remains. <<http://www.charismanews.com/world/40382-christian-population-in-israel-grows-but-prejudice-remains>>

KRÁLÍČEK, V. 2015. Velký švindl – Krymská válka 1853 – 1855, Praha: Epocha, 475 s., ISBN 978-80-7425-235-8

LABAS, C. 2016. Pevnosť Narikala – Gružinsko v dobách antiky a raného kresťanstva, Bratislava: Post Scriptum, 260 s., ISBN 978-80-89567-560

LEWIS, B. 1997. Dějiny Blízkého východu. Praha: Nakladatelství Lidové Noviny, 383 s., ISBN 80-7106-191-3

LookLex Encyclopaedia 2015. Religions. <<http://looklex.com/e.o/lebanon.religions.htm>>

MATLOVIČ, R. 2001. Geografia religii. Prešov: Fakulta humanitných a prírodných vied Prešovskej univerzity v Prešove, 375 s., ISBN 80-8068-062-0

MercatorNet 2013. The myth of disappearing Lebanese Christians. <http://www.mercatornet.com/articles/view/the_myth_of_disappearing_lebanese_christians>

myth_of_disappearing_lebanese_christians>

O'MAHONY, A., LOOSLEY, E. eds. 2010. Eastern Christianity in the Modern Middle East. London and New York: Routledge, 198 s., ISBN 978-0-415-54803-8

OpenDoors 2015. Weltverfolgungsindex 2015. <https://www.opendoors.de/downloads/wvi/pdf_wvi2015.pdf>

PBS 2011. Why Did Assad, Saddam and Mubarak Protect Christians? <<http://www.pbs.org/newshour/rundown/middle-east-christians-intro/>>

Real Clear World 2014. The Troubled Future of Egypt's Copts. <http://www.realclearworld.com/articles/2014/02/05/the_troubled_future_of_egypts_copts_110273.html>

Religion News Service 2015. Syrian Catholic leader pleads with US Christians not to forget his threatened church. <<http://www.religionnews.com/2015/04/29/syrian-catholic-leader-pleads-us-christians-not-forget-threatened-church/>>

ReligLaw 2015. Religion and Law Consortium. <<http://www.religlaw.org/index.php?pageId=19>>

SALLOUM, S. 2013. Minorities in Iraq: Memory, Identity and Challenges. <<http://masaratiraq.org/wp-content/uploads/2013/04/Minorities-in-Iraq.pdf>>

Syria Deeply 2014. Kidnapped Christians, Local Priests Become Targets of Jihadi Groups. <<http://www.syriadeeply.org/articles/2014/10/6245/kidnapped-christians-local-priests-targets-jihadi-groups/>>

TERNON, Y. 1997. Genocidy XX. století – Zločinný stát. Praha: Themis, 358 s., ISBN 80-85821-45-1

The Conversation 2014. Diversity and religious pluralism are disappearing amid Iraq's crisis. <<https://theconversation.com/diversity-and-religious-pluralism-are-disappearingamid-iraqs-crisis-29832>>

The National 2015. Jordan: The safe haven for Christians fleeing ISIL. <<http://www.thenational.ae/world/middle-east/jordan-the-safe-haven-for-christians-fleeing-isil>>

The Telegraph 2014. Syrian Christians: „Help us to stay - stop arming terrorists“. <<http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/syria/11247798/Syrian-Christians-Help-us-to-stay-stop-arming-terrorists.html>>

U.S. Department of State 2015. International Religious Freedom Reports 2001-2013. <<http://www.state.gov/j/drl/irf/rpt/>>

ZÁSTĚROVÁ, B., AVENARIUS, A. A. KOL. 1996. Dějiny Byzancie. Praha: Academia, 529 s., ISBN 80-200-0454-8

CHRISTIANS IN THE MIDDLE EAST

Linda Javorová, Daniel Gurňák

Abstrakt

This paper is focused on the geographical analysis of the origin, development and in particular the current position and distribution of traditional Christian minorities in the region of the Middle East. It defines and characterizes particular Christian minorities in selected countries of the Middle East, namely in Egypt, Iraq, Syria, Lebanon, Israel, Jordan, Iran and partly in the countries of the Arabian Peninsula as well. Due to the present dramatic developments in the region this geographical analysis is in many countries of the region unfortunately more a picture of the recent and probably lost past than a picture of the near future, but it tries to point out one of the dimensions of the consequences of the present conflicts in the region of the Middle East.

Linda Javorová

Doc. RND. Daniel Gurňák, PhD.

obaja: Katedra regionálnej geografie, o. a p. k., Prírodovedecká fakulta Univerzity Komenského Bratislava

E-mail: linda.javorova@gmail.com, gurnak@fns.uniba.sk